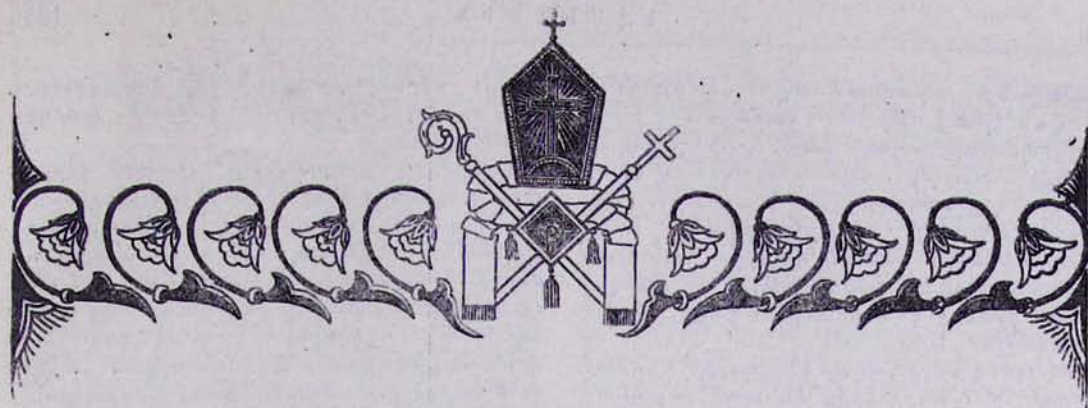

ՆՐԱՆԿԱՆԻՇՆԱԿ Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ Զ. ԿՆԹՈՂԻԿՈՍԻ ԿՆՆՍՆԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ*

Գեորգ Զ. Վեհափառի կողով և հորդորեն-
րով, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղե-
ցին, հավատարիմ քրիստոնեական կրոնի
խաղաղասիրական վեհ սկզբունքներին, իր
ձայնը միացրեց ողջ աշխարհում խաղաղու-
թյունը պաշտպանողների, բարի կամքի տեր
միլիոնավոր մարդկանց ձայնին:

1950 թվականին «Էջմիածին» ամսագրում
տպվեց հայրենասեր Հայրապետի ուղերձը
խաղաղության կողմնակիցների Համաշխար-
հային կոնգրեսի Մշտական կոմիտեի անու-
նով:

1950 թվականի օգոստոսի 5-ին Թբիլի-
սիում տեղի ունեցավ Սովետական Միության
երեք քրիստոնյա ինքնակախ եկեղեցի-
ների՝ Ռուսական Պրավոսլավ Եկեղեցու,
Վրացական Եկեղեցու և Հայաստանյայց
Առաքելական Եկեղեցու Հովվապետների հան-
դիպումը, որտեղ մշակվեց և հրապարակվեց
քրիստոնյա աշխարհին և եկեղեցիներին
ուղղված խաղաղության պահպանման սըր-
տագին մի կոչ՝ միասնական ուժերով պաշտ-
պանելու խաղաղության սրբազան գործը հա-
մայն աշխարհում, քրիստոնեական այն բար-
ձր գիտակցությամբ, որ պատերազմը ոճիր
է Աստուծու և մարդկության դեմ:

Ժողովից հետո Վեհափառ Հայրապետը
բույր եկեղեցիների Պետերին՝ Մոսկվայի և

Համայն Ռուսիո Պատրիարք Նորին Սրբու-
թյուն Ալեքսիին և Համայն Վրաց Պատրիարք-
Կաթողիկոս Կալիստրատին հրավիրեց Մայր
Աթոռ Ս. Էջմիածին: Մայր Աթոռի միաբա-
նության կողմից հյուրերը ընդունվեցին
ջերմ, բարեկամական խանդավառությամբ.
նրանք ծանոթացան Մայր Աթոռի կյանքին,
համբուրեցին սրբությունները և մի քանի օր
ևս լինելով Հայաստանի տեսարժան վայրե-
րում՝ մեկնեցին իրենց Աթոռները:

1950 թվականի հուլիսի 1—2-ը Զեխուսու-
վալիայի Լուգաշովիցո ամառանոցում տեղի
ունենալիք քրիստոնյա եկեղեցիների կոնֆե-
րանսին Հայ Եկեղեցու մասնակցության մա-
սին Վեհափառ Հայրապետը հեռագրով տվել
էր իր համաձայնությունը՝ նշանակելով
պատգամավորություն: Հայ Եկեղեցու պատ-
գամավորությունը Վեհափառ Հայրապետի
անունից, ուրախությամբ մասնակցեց կոն-
ֆերանսին, մոտենավ Հայ Եկեղեցու և նրա
Պետի խաղաղասիրական ավանդը ընդհանուր
եկեղեցիների ձեռնարկած վեհ, մարդասի-
րական մեծ գործին:

Հետագայում, Մոսկվայում գտնարված
խաղաղության կողմնակիցների Համամիութ-
նական երրորդ կոնֆերանսում, նորից
հնչեց Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Գեորգ Զ.ի
խաղաղասիրական խոսքը՝ ի պաշտպանու-
թյուն խաղաղության, ընդդեմ պատերազմի.
«Պատերազմը չլիտի թուլլատրվի նաև այն
պատճառով, որ ցարդ մարդու արժանիքը

* Շարունակված ամսագրի 1954 թվականի № №
VII—VIII-ից, X-ից և 1955 թվականի № № III-ից և
IV-ից:

շահագանց թերագնահատված է: Քրիստոնեական կրոնը մարդուն համարում է տիեզերքի կատարելագույն էակը և տիեզերական կյանքի նպատակը: այդ տեսակետով է, որ Աստվածորդին ուղարկվում է աշխարհ, որպեսզի իր անձի զոհաբերությամբ՝ փրկե մարդկությունը, ուրեմն մարդը կրոնական աշխարհայացքով՝ հանդիսանում է տիեզերական կյանքի կենտրոնական էակը, նորա նպատակը»:

Վեհափառ Հայրապետի նկարագրի ամենաբնորոշ հատկանիշներից են Նրա հայրենասիրությունն ու եկեղեցասիրությունը, որոնք անթափառ փայլով ու թարմությամբ գեղեցկացրել և ուսանելի են դարձրել մեր օրերի մեծագործ ու հայրենասեր Հովվապետի թանկագին կյանքն ու հանրագրտ գործունեությունը: Նրա գրած մեն-մի տողը, խոսած յուրաքանչյուր խոսքը հագեցված են եղել Հայրենիքի սիրով, հայ հավատքի կրակով: Եվ նա ցանկացել է հայրենասիրության և եկեղեցասիրության այդ հուրը տալ իր հոտին: Այդ իսկ պատճառով, 1950 թվականին, նա իր կոնդակով հրահանգեց մեծ շքով և հանդիսությամբ, արժանավայել կերպով և ազգային հպարտության անկեղծ զգացումով նշել Վարդանանց և Ղևոնդյանց հերոսամարտի 1500-ամյակը:

Վերլուծելով հայ ժողովրդի անցյալի նվիրական հերոսամարտի պատմությունը, Վեհափառը գրում է, որ Վարդանանց պատերազմը «Հայ ժողովրդի բազմադարյան անցյալի վեհագույն ու պանծալի բարձունքն է հանդիսանում»: հերոսական արտահայտությունը Հայ Ազգի բարոյական բարձր նկարագրի՝ հայրենասիրության ու ազգասիրության, եկեղեցական ուխտապահության, անձնուրաց հերոսության, հոգևոր մշակույթի, նվիրվածության և մարտական կորովի:

«Ավարայրի հերոսամարտը հոգեզմայլանհասանելի բարձունքն էր ազատագրական մաքառման— ահա թե ինչո՞ւ նա եղել է, կա և կմնա առհավետ ազգապանծ էջը Հայոց պատմության, հոգեզմայլ մի էջ, որ դարեր անընդհատ ոգեշնչել և մխիթարել է հայազն սերունդներին և ազգային-քաղաքական առաքինության ուղիներն է պատգամել Հայրենիքին, Ազգին և Եկեղեցուն:

«Մրբանվեր այդ հերոսամարտի 1500-ամյակը պետք է ազդովին նվիրագործել և տոնակատարել հանուն վերջնական հաղթանակի այն անձնվեր գաղափարների, որոնց հաղթանակի համար իրենց առաքինի կյանքը զոհեցին Վարդանանք և նահատակվեցան Ղևոնդյանք»:

Վեհափառը այս հիասքանչ կոնդակի յուրաքանչյուր տողի մեջ դրել է իր հավատքի

հուրը, հայրենասիրության վառ զգացմունքը, իր մտքի գեղեցկությունն ու սրտի ամբողջ ջերմությունը:

Վեհափառ Հայրապետի կյանքի վերջին շորս տարիները եղել են նույնքան արդյունավոր ու բեղուն, որքան Նրա հոյակապ, փառքի համբա անցած կյանքի ուղին: Հայրենասեր Հայրապետը այդ տարիներին ևս անձանձրույթ հետևում էր Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու կազմակերպության, միասնականության, պայծառության նվիրված հարցերին, անդուլ, անդադար ծրագրում, խորհում էր իր հոտի և իր Եկեղեցու վերաբերյալ հարցերի շուրջը:

Ի մեծ մխիթարություն Վեհափառ Հայրապետի, 1951 թվականին կարգավորվեց Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքության կնճռոտ խնդիրը: 1951 թվականի մարտի 12-ի սրբատառ կոնդակով Վեհափառը հաստատում է Կոստանդնուպոլսի նորընտիր Պատրիարք ամենապատիվ Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս խաչատրյանին իր նոր պաշտոնում: Նորընտիր Պատրիարքի բարեմասնությունները մեկ առ մեկ դրվատելուց հետո, ծանր ու պատասխանատու պարտականություններ է դնում նրա վրա՝ հեռու պահել հայ ժողովրդին ուժացումից, վերացնել հայ ազգային-եկեղեցական միասնության դեմ սկսված պառակտիչ հանգամանքները և ամրացնել ամեն կերպ կապը Մայր Աթոռի հետ:

Ահա ինչ է գրում նա Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքին այդ առթիվ.

«Առաջիկա Ձեր ձեռնարկներից կարևորագույնը պիտի լինի՝ ա) Իրհնեսական եղանակով հանդես բերված հայ համայնքի միտումնավոր պառակտումը վերացնել և հաստատել եղբայրական միություն: բ) Անէացնել արհեստականորեն ստեղծված միտումնավոր ձգտումները, վերահաստատելով Եկեղեցու միասնականությունը և հաստատելով իր վաղեմի հավատարմությունը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին և Հայոց Հայրապետության: գ) Վերականգնել Եկեղեցուց ժամանակավորապես ուժացած պոլսահայ ժողովրդի գայթակղված հավատը դեպի իր Սրբությունները և ուսուցանել՝ ակնածել ու հարգել իր պատմական Եկեղեցու պաշտամունքը՝ խորհուրդները, ծեսերն ու արարողությունները»:

Հայրենասեր Հայրապետը ապրում էր իր հոտի ուրախություններով և վշտերով, հսկում էր մեր ազգային-եկեղեցական կյանքի վրա որպես սրատես արծիվ և բարեխնամ Հայր, աշխատելով կանխել ամեն տեսակ վերահաս վտանգ:

Այս շրջանում է նաև, որ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի և Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսական Աթոռների Գահակալների միջև

ստեղծված բարեկամական անկեղծ, սերտ փոխհարաբերությունները ավելի ցայտուն և զգալուն են դառնում: Գարեգին Ա. Վեհափառի ծանր հիվանդության շրջանում էլ Նորին Ս. Օծուխյան Գեորգ Զ.ը հիվանդուհու մի պատգամավորություն է ուղարկում Անթիլիաս՝ Իր հոգեհարազատ եղբորն ի տես և ի մխթարություն: Գարեգին Կաթողիկոսը մխթարվում է այդ այցելությանմբ, և խորապես հուզվում է Իր հոգեկոր եղբոր այդ բացառիկ ուշադրությունից և զգացված սրտով մրմնջում. «Աստված կյանք տա, երկա՛ր կյանք մեր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գեորգ Զ.ին, որ եղբայրական շնորհք, օրհնություն ցույց տվեց: Նա Իր եղբորը հիվանդուհու պատգամավոր է ուղարկել... սա մեռ պատմության մեջ յոթնված երեսույթ է»:

Վեհափառ Հայրապետը նրբանկատ էր, այդ բառի իսկական իմաստով. նա գիտեր դեպքերն ու իրողությունները խորը և հիմնավոր վերլուծել, անցկացնելով նրանք Իր հոգու քննասան և իմաստուն բովից: Նրա ամեն մի բայը երկար մտածված էր և ամեն մի խոսքը սրտի և հոգու խորքից բխած:

1951 թվականի հուլիսի 8-ին Վեհափառ Հայրապետը կատարում է եպիսկոպոսական Իր երկրորդ ձեռնադրությունը: Երուսաղեմի Սրբոց Հակոբյանց Պատրիարքարանի Տնօրեն Ժողովը էլմիածին էր ուղարկել Աթոռի միաբանությունից եպիսկոպոսության երեք թեկնածուների՝ Պատրիարքական տեղապահ Նիդի ծայրագույն վարդապետ Տերտերյանին, Սուրեն վարդապետ Քեմհաճյանին և Նորայր վարդապետ Պողարյանին, որոնց միացան նաև Ռուսինաճայ թեմից Վազգեն ծայրագույն վարդապետ Պալճյանը և Մայր Աթոռի միաբան Սահակ ծայրագույն վարդապետ Տեր-Հովհաննիսյանը: Զեռնադրության հանդեսը անցավ Ժողովրդական բուռն խանրավառության մթնոլորտում: Հրճվում էր այնհեր Հայրապետը՝ ի տես Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու հետագա պայծառացման և կազմակերպվածության նվիրված հուսադրող ձեռնարկներին, այն պարզ գիտակցությամբ, որ Իր հավատացյալ հոտը ունենում է նոր և արժանի հովիվներ: Վեհափառը շատ բարձր դնահատեղով նորոնծա Նիդի եպիսկոպոսի ազգային-եկեղեցական և գրական վաստակը, մի քանի օր հետո նրան արժանացրեց արքութուան պատվին:

Վեհափառի ուշադրությունը նորից Անետրոնացի էր Հոգեկոր Ճեմատանի շուրջ: Ավառ տական շարադրությունների քննարկմանը ներկա էր Ինքը անձամբ, Գերագույն Հոգեկոր Խորհրդի անդամների և ուրիշ բարձրատի-ճան եկեղեցականների հետ:

Ավանատեսոր միայն կարող է պատմել այն մեծ երջանկությունը, հոգեկան այն խանդա-

վառ զգացումները, որ ունենում էր ուսումնասեր մեծ Հայրապետը այդ օրերին, լսելով Իր սիրասուն սաների խելացի ու հիմնավորված պատասխանները: Մայր Աթոռի միաբանությունը համարվում էր ձեմարանավարտ երիտասարդ թարմ ուժերով: Սակայն Վեհափառի միշտ վեր, միշտ դեպի գերազանցը ձգտող խոհուն միտքը չէր կարող բավարարվել այդքանով. նա մտածում էր ձեմարանավարտ Իր սաներին ավելի խորը գիտություն տալու մասին, ապահովելով նրանց բարձրագույն կրթությունով՝ հայագիտության, աստվածաբանության և եկեղեցական մատենագրության նյութերի խորացմամբ: 1951 թվականի վերջում Վեհափառը Մայր Աթոռի միաբան 8 սարկավազների ուղարկում է Մոսկվա—Ձազորսկ, Ռուսական Հոգեկոր Ճեմարանը՝ մարզվելու ռուսաց լեզվի մեջ և ձեռք բերելու աստվածաբանական գիտելիքներ:

Վեհափառ Հայրապետի վերջին շրջանի գործունեության մեջ շարունակում է մեծ տեղ ընկել Նրա խաղաղության պաշտպանության գործում կատարած աշխատանքը: Դեռևս 1951 թվականին, «В защиту мира» («Հանուն խաղաղության պաշտպանության») ամսագրում Վեհափառը հանդես եկավ խաղաղության պաշտպանությանը նվիրված գեղեցիկ մի հոդվածով, որտեղ նա խաղաղությունը անվարան պաշտպանելու կոչ է ուղղում Իր սիրասուն զավակներին. «Եմ սիրելի վտարանդի զավակներս, ի սեր Հայ Ազգի և Հայրենիքի, ի սեր ազատության և անկախության՝ խաղաղություն պահանջեցեք և ձեր ստորագրություններով վավերացրեք ձեր արդար և իրավացի պահանջը»:

1951 թվականի նոյեմբերի 27-ին Մոսկվայում գումարվեց խաղաղության կողմնակիցների Համամիութենական երրորդ կոնֆերանսը, որին մասնակցեց նաև Վեհափառ Հայրապետը, որը պատգամավոր էր ընտրվել խաղաղության պաշտպանության Հայկական ռեսպուբլիկական կոնֆերանսի կողմից: Նոյեմբերի 29-ի առավոտյան նիստին ելույթ ունեցավ Վեհափառ Հայրապետը: Այդ փայլուն ելույթը Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու և հայ հավատացյալների հավաքական խոսքն էր հանում խաղաղության պահպանմանը համայն աշխարհում: Վեհափառը գրտնում էր, որ եկեղեցիները դեռ թույլ են պայքարում խաղաղության անհրաժեշտ և կարևոր դործի պաշտպանության համար:

«Մենք նպատակահարմար ենք գտնում, — գրում է նա, — և համոզված ենք, որ եթե Աթոռի, Բողոքական և Պապական մեծ Եկեղեցիները և մնացյալ փոքր ազգերի ազգային քրիստոնեական եկեղեցիները, ինչպես նաև մյուս կրոնները համախմբվեն ու կազմա-

կերպվեն և խմբովին հանդես գան հօգուտ խաղաղության և ընդդեմ պատերազմի, ոչ միայն դրական արժեք կունենան և խաղաղության հաջողության կնպաստեն, այլև կբարձրանա Եկեղեցու հեղինակությունը և կշեշտվի նորա անհրաժեշտությունը կյանքի համար: Խաղաղության պայքարը մեր ժամանակի հզորագույն և անհաղթելի շարժումն է: Թո՛ղ Տերն օրհնե ու հաջողությամբ պսակե այդ խոշոր ձեռնարկը», — այսպես է վերջացնում Վեհափառն Իր ազդու խոսքը:

1952 թվականի մայիսի 9—12-ը Մոսկվա-

ներկայացուցիչների բազմաթիվ պատգամավորներ: Ընտրված նախագահության կազմի մեջ մտնում էր նաև Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գեորգ Զ-ը, որն Իր նշույթում քրիստոնեական հավատքի տեսանկյունից հանգամանորեն վերլուծելով պատերազմի և խաղաղության պայքարի հրատապ հարցերը, հետևյալ խնդիրներն է դնում համագումարի առաջ. 1) Պարզել, թե ի՞նչ է արել կրոնն ու նրա գործադիր մարմինը՝ Եկեղեցին խաղաղության պայքարի գործում և 2) Ինչպիսի՞ք պիտի լինեն նրա անելիքները հետագայում:

Վեհափառը, Ռուսաց Ալեքսի Պատրիարքը և Վրաց Կաթառառ Պատրիարհ-Կարողիկոսը էջմիածնում՝ Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամներ Երվանդ Շահազիզի և Ստ. Կասաբաբյանի հետ:

յից 75 կիլոմետր հեռու Զագորսկ քաղաքում, Ռուսական Եկեղեցու հոգևոր սրբավայրում, տեղի ունեցավ ՍՍՏՄ Քրիստոնյա Եկեղեցիների և կրոնական այլ կազմակերպությունների ներկայացուցիչների կոնֆերենցիան՝ նվիրված խաղաղության պաշտպանության հարցերին: Կոնֆերենցիային մասնակցեց նաև Հայոց Եկեղեցու ներկայացուցչությունը Ամենայն Հայոց Հայրապետի գլխավորությամբ, որն այդ համագումարի անմիջական նախաձեռնողներից էր:

Զագորսկի համագումարին մասնակցում էին 18 ազգությունների և 34 կրոնական տարբեր համոզմունքների տեղի համայնքների

Պատահականություն չէր այն հանգամանքը, որ մեր սիրելի Հայրապետը միշտ էլ գտնվել է խաղաղության համար պայքարողների առաջին շարքերում: Վեհափառի խաղաղասիրական ամբողջ աշխատանքը բնական ու տրամաբանական հետևանքն էր նրա խորը համոզմունքների, հավատքի, հայրենասիրության, Հայ Եկեղեցու դարավոր ավանդությունների և ժողովրդական ոգու, հայ ժողովրդի իղձերի ու երազների: Մեր ժողովրդը կարիքն ունի խաղաղության, որից նա զուրկ է մնացել հազարամյակներ շարունակ: Խաղաղասիրական այդ զգացմունքների սրտառու թարգմանն է հանդիսացել միշտ Վեհա-

փառք թե՛ Իր սրբատառ կոնդակներում, և թե՛ խաղաղության ի նպաստ մղված անխոնջ պայքարում:

«Քարոյական բարձր նորմաների զարգացման ապարատը մարդու խիղճն է,— գրում է Վեհափառը,— նա է որոշում բարին և չարը, լավն ու վատը, արդարն ու անարդարը, ճշմարիտն ու սուտը: Եվ որպեսզի խղճի թելադրանքները անշեղ գործադրվեն՝ կարևոր է զորացնել նաև կամքը: Երբ մարդու խիղճն ու կամքը դաստիարակվեն՝ մարդու հոգու մեջ կտիրապետեն մարդասիրության և եղբայրության զգացմունքները, ահա և այն ժամանակ կյանքը հարատև խաղաղ կրթման և մարդը երջանիկ կապրի աշխարհում»:

Վեհափառ Հայրապետը մասնակցելով ՍՍՌՄ եկեղեցիների և կրոնական կազմակերպությունների Մոսկվայի (Ջազոբսկի) խաղաղության կոնֆերենցիային, մի անգամ ևս ապացուցեց Հայ Եկեղեցու և հայ հավատացյալ ժողովրդի խաղաղասիրական և անխախտ համոզմունքը և հանուն խաղաղության պայքարելու անբեկանելի հավատքը, այն բարձր գիտակցությամբ, որ պատերազմը ոճիր է Աստուծո՛ւ դեմ, քաղաքակրթության դեմ, մարդկության վեճ իդեալների դեմ: Ահա թե ինչու Վեհափառը մինչև Իր կյանքի վերջը չդադարեց խաղաղության ջերմ պաշտպանը հանդիսանալու:

Վեհափառի Հայրապետության տարիներին ավելի քան երեք բարեկամվեցին և կանոնավորվեցին Մայր Աթոռի և մեր եկեղեցական թեմերի փոխհարաբերությունները: Միշտ էլ մեծ ու պատասխանատու է եղել Մայր Աթոռի և նրան ենթակա մեր թեմերի դերը հայ ժողովրդի ազգային-եկեղեցական կյանքում: Դառն ու տխուր է եղել ճակատառի՞րը այն թեմերի, որոնք կտրվել են Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնից և առհավետ կորել են հայ ժողովրդի համար: Վեհափառ Հայրապետի սրտի ամենաջերմ ցանկությունն է եղել ամենօրյա հսկողությամբ և իմաստուն վարչագիտությամբ պաշտպան հանդիսանալով հայ ժողովրդի ազգային-եկեղեցական արժեքներին և իրավունքներին, կենդանի կապ հաստատել մեր բոլոր թեմերի հետ. «մի՛ իբրև տիրելով վիճակացն, այլ օրինակ լինել հօտին» (Պետր. Ա. Կթղլ. Ծ 3): Վեհափառի մշտական իղձն է եղել այն, որ բոլոր բարեքերում հստակ ու վճռական հնչի Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու միասնական ձայնը, ելնելով մեր Եկեղեցու և ժողովրդի կենսական շահերից, և մեր թեմակալ առաջնորդները, թեմական խորհուրդները, հոգաբարձությունները, հավատարիմ մնալով մեր նախնայաց արյունով սրբազործված ավանդներին, աչքի լույսի պես պահեն մեր Եկեղեցու «Վեհիրավությունն ու գերիշխանու-

թյունը» արտաքին ու ներքին ամեն մի ուղենձգությունից, և իր կոչման, պատմական նշանակության բարձրագույն կետի վրա պահեն Ամենայն Հայոց Հայրապետության դերն ու նշանակությունը, և Ս. Էջմիածնի դեմ առնված մեն-մի դիտումնավոր քայլ համարեն ուղղակի հարված հայ ժողովրդի սրտի դեմ, Հայ Եկեղեցու միասնականության դեմ: Վեհափառը այսպիսի լուրջ խնդիրներ էր դրել մեր թեմերի առաջ, խնդիրներ, որոնք շոշափում են Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու հետագա զարգացման ու զորացման կենսական հարցերը:

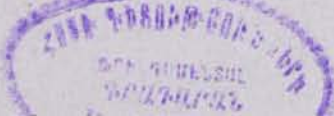
«Իմ սիրելի ժողովուրդ,— գրում է Վեհափառը,— ժամանակը շատ չար է: Քո բարեկամներդ՝ քո ցեղակիցներդ ու հարազատներդ են: Աչքդ միշտ դեպի Հայրենիք դարձրու, որովհետև միայն այնտեղ կգտնես ճշմարիտ բարեկամություն, եղբայրություն և անշահախնդիր օգնություն, միայն այնտեղ՝ քո Հայրենիքումդ, քո պաշտած Ս. Էջմիածնիդ, քո սիրած ազգիդ և հայրենի պետությանդ կողմից կգտնես հոգեկան մխիթարություն...»: Արդարև, Հայ Եկեղեցու թեմերի համար չկան և չեն կարող լինել ավելի բարձր շահեր, քան հայ ժողովրդի և Հայոց Եկեղեցու ընդհանրական շահերը:

Վեհափառի առջև կանգնած ամենալուրջ հարցերից մեկն էլ արտասահմանի հայ համայնքների ձուլման վտանգն էր, որի համար նա ուներ Իր կարևոր հորդորը՝ զարգացնել ազգային ինքնագիտակցությունը, հայ մշակույթի շնորհիվ պահպանել ընտանիքներում հայ լեզուն, ազգային-կրոնական սովորություններն ու ավանդությունները, կազմակերպել մատչելի հրապարակային դաստիարակություններ:

Ազգընտիր Վեհափառ Հայրապետը Իր գահակալության բոլոր տարիներին ուշադիր հայացքով հետևում էր ամենուրեք ընկած հայ ազգային բեկորներին և իբր քաջ հովիվ հետաքրքրվում, ծրագրում, տքնում և աշխատում էր Իր հոտի լավագույն ապագայի համար:

Այսպես, անկարելի է չզգալ Վեհափառի հայրական խնամածու սերն ու գորովը հանդեպ Իր հոտին՝ կարգալով 1952 թվականի հուլիս 1 թվակիր Հայրապետական կոնդակ ուղղված Հարավային Ամերիկայի հայությանը՝ ի նպաստ Երուսաղեմի Ս. Հակոբյանց Աթոռին և Պաղեստինի աղետյալ հայության կատարվելիք հանգանակության մասին:

Այստեղ մեր աչքի առջև կանգնում է ժողովրդասեր Հայրապետը Իր հոգու ամբողջ ջերմությամբ և հոգածությամբ: Օգնել հարավատ եղորդը նրա ամենածանր և դժվարին օրերին— ահա՛ Վեհափառի առաջ քաշած

նվիրական խնդիրը: «Բարեգործությունը, — գրում է Վեհափառը, — քրիստոնյա հավատացյալ մարդու բարոյական պարտականությունն է, որ ծնունդ է կրոնական զգացմունքի և խղճի թելադրության, որ ըստ Պողոսի, աստվածային ձայնի համազոր է և աստվածային հոգու կայծ, և տրված է մարդուն որպես շնորհք ու պարգև»:

Վեհափառ Հայրապետի հայրական խոսքը իզուր չէր անցնում, հայ հավատացյալը անհուն սիրով էր ունկնդրում իր պաշտելի Հայրապետի խորիմաստ խոսքին և իր սրտաբուխ նվերներով մխիթարում հայրենասեր Հայրապետի մեծ սիրտը:

Վեհափառ Հայրապետը ամեն առիթով իր հայրենասիրական քաջալերանքն ու հայրապետական օրհնություններն էր ուղարկում Միությունի մեր թեմերին, թեմական խորհուրդներին, ամբողջ հավատացյալ հայ ժողովրդին, որոնք կատարում էին ազգադատ ձեռնարկներ:

Այդ սրբատառ կոնդակներում, որոնք գահարներ են մեր կրոնական նոր մատենագրության գանձարանում, գեղեցիկ համեմատություններով, հայրենասիրական անմասն շնչով բացատրված է այն մեծ նշանակությունը, որ ունեցել են և ունեն հայ դպրոցը իր հայ դաստիարակությամբ և Հայ Եկեղեցին իր կրոնաբարոյական կենդանի գաղափարախոսությամբ, հայ ընտանիքի անադատություն և հայազն ոգու ու հայրենի ավանդությունների պահպանման գործում: «Հայ Եկեղեցին՝ իր անձնվեր հովիվով, և հայ դպրոցը՝ իր անձնվեր ուսուցչով ազգային ինքնագիտակցության և ազգային ինքնություն գոյության սյուներն են: Սոցա միացյալ ջանքերով է, որ հայությունը ամենուրեք, մանավանդ գաղութահայությունը օտար երկրներում և կուլտուրապես բարձր ազգերի մեջ կարող է անխաթար պահպանել իր ազգային ոգին և՛ իբրև Ազգ, անձույլ մնալ», — գրում է Վեհափառը իր կոնդակներից մեկում:

Վեհափառ Հայրապետը, որպես իր հոտի արթուն դիտապետ, գիտեր նաև հարկ եղած դեպքում, հայրական խնամածու ձեռքով ուղեւ, սպասել, անգամ պատժել այն շեղումներն ու թերությունները, որ առաջ էին գալիս մի քանի թեմերում, հեղհեղուկ քաղաքական բարդ իրադրության պայմաններում:

Վեհափառի ազգային-եկեղեցական իմաստուն քաղաքականության և եռանդուն ջանքերի շնորհիվ, Հայ Եկեղեցին և՛ Մայր Հայրենիքում և՛ թեմերում ապրում էր մի նոր ու հոգեկոր զարթոնքի խոստովանալից շրջան, ի մեծ մխիթարություն նրա հավատավոր սրտի և ի փառա հայ ժողովրդի, որովհետև Հոգեկոր ճեմարանը շարունակում էր պատվով և սրբ-

բովյալմբ կատարել իր առաջ դրված պատասխանատու գործը հոգեկորական սերնդի դաստիարակման ու կրթության հարցում. որովհետև Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթ «Էջմիածին» ամսագիրը իր կրոնաբարոյական, գրական-բանասիրական, հայրենասիրական ձոխ բովանդակությամբ, հոգեկոր սնունդ էր մատակարարում հայ հավատացյալ ժողովրդին, լինելով Վեհափառի կենդանի խոսքը ուղղված իր սիրեցյալ հոտին. որովհետև Մայր Աթոռի և թեմերի միջև ստեղծվել էին փոխադարձ վստահություն և լավագույն փոխհարաբերություններ. որովհետև Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու միություն և հայ ժողովրդի միասնականության ցանկալի գաղափարները արդեն կյանքի էին վերածվում. որովհետև Ս. Էջմիածնի արժանաւոր Գահակալը՝ Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Գեորգ Զ. Կաթողիկոսը հենց ինքը դարձավ այն ոսկեղեն անքակտելի կապը, որը միացնում էր Ս. Էջմիածինն ու Մայր Հայրենիքը՝ Միությունի հայության և թեմերին:

Կային, սակայն, դեռ շուտված շատ հրատապ ու կարևոր խնդիրներ, որոնք միշտ Վեհափառի ուշադրության կենտրոնումն էին: Դրանցից առաջինն էր մեր ազգային-եկեղեցական սահմանադրությունը: Վեհափառը վաղուց արդեն մշակել և կազմել էր հայ ազգային-եկեղեցական սահմանադրությունը, որը ազգային-եկեղեցական ժողովի հավանությունից հետո պիտի գործադրության մեջ դրվեր: Վեհափառը միակ և իրավասու անձնավորություն էր այդ հարցում. և նա մշակել էր ազգային-եկեղեցական սահմանադրություն՝ հավատարիմ մնալով Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու դարավոր իրավունքներին, առաքելահաստատ կանոններին և հայրապետահիմն որոշումներին:

Վեհափառը ավարտել էր նաև Հայ Եկեղեցու բարեկարգության հոյակապ ծրագիրը:

Շատ հաճախ է գրվել և խոսվել այն մասին, որ Վեհափառ Հայրապետի սրտի ամենասիրելի հարցերից գլխավորն է եղել նաև Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի հայությունից անկրկնելի ու գեղեցիկ պատմական հուշարձան-կոթողի վերանորոգման և վերակառուցման խնդիրը: Դեռևս իր կաթողիկոսության առաջին իսկ օրերից այդ հարցը զբաղեցնում էր Վեհափառի միտքը: Հայրենի կառավարության բարեխնամ կարողություններով և սրբատառու առատաձեռնությամբ Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի վերանորոգության հարցը, «համայն հայ ժողովրդի պատվի և ազգային արժանապատվության այդ հարցը» արդեն լուծված է: — Վերանորոգվում է Մայր Տաճարը:

1954 թվականի սեպտեմբերի 26-ը պիտի լիներ մեծ Հայրապետի գահակալության ան-

մոռանալի ու պատմական օրերից մեկը. այդ օրը Վեհափառ Հայրապետը Ս. Էջմիածնում Սրբալույս Մեռոնի օրհնություն պիտի կատարեր:

1954 թվականի ապրիլի 21-ին Վեհափառը գրեց Իր նախալերջին կոնդակը՝ 1954 թվականի սեպտեմբերի 26-ին, Վարազա Ս. Խաչի տոնի օրը, Ս. Էջմիածնում Ս. Մեռոնի օրհնություն կատարելու մասին, որով և հայրապետական հրավեր էր ուղարկվում բոլոր թեմերին, առաջնորդներին՝ գալու Ս. Էջմիածին և մասնակցելու համազգային մեծ հանդես-

Տ. Նդիշե արքեպիսկոպոս Տերտերյանին նշանակել էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Տեղապահ:

Վեհափառ հիվանդի ընդհանուր դրությունը գնալով վատանում էր: Եվ ահա 1954 թվականի մայիսի 9-ին, ժամը 7-ն անց 40 րոպեին, ի Տեր հանգչավ մեր ժամանակի մեծագույն հոգևորականներից ու հայրենասերներից մեկը՝ Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Գեորգ Զ. Ամենայն Հայոց աստվածաբալ Հայրապետը:

Խաղաղության կողմնակիցների Համամիութենական երրորդ կոնֆերանսի կրոնական պատվիրակները

սին: Բայց... տեղի ունեցավ անակնկալը... անագորույն մահը կտրեց առաքելաշավիղ մեծ Հայրապետի թանկագին կյանքի թելը:

Իր մահվանից մի քանի ամիս առաջ Վեհափառի առողջական վիճակը վատացել էր, նա գտնվում էր մասնագետ բժիշկ պրոֆեսորների խնամքի տակ: Օրերի հետ ծանրանում էր Վեհափառի առողջական վիճակը, բայց նա պահում էր Իր բովանդակ գիտակցությունը, մտքի պայծառատեսությունը, և այդ վիճակում նույնիսկ մտածում էր Ս. Էջմիածնի մասին, Հայ եկեղեցու և Իր հոտի մասին:

1954 թվականի ապրիլի 30-ի սրբատառ վերջին կոնդակով, Իր մահվանից ընդամենը 9 օր առաջ, Վեհափառ Հայրապետը Երուսաղեմի Պատրիարքական տեղապահ գերաշնորհ

Ընկա՛վ Հայ եկեղեցու հզոր կաղնին: Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին սգի սև քող հագավ: Հայ ժողովուրդը, երկրի բոլոր ժայրերում, սգաց իր մեծագործ և հայրենասեր Հայրապետի կորուստը, որի ամբողջ գիտակցական կյանքը նվիրված էր Հայրենիքին, ժողովրդին և Ս. եկեղեցուն:

«Էջմիածինը տառապալից ու փշոտ ճանապարհ է անցել, բայց կենդանի է մնացել ու կմնա... Սիրեցեք Էջմիածինը...»:

Ահա՛ մեծ Հանգուցյալի հրեղեն կտակը, սրտառուլ կոչը՝ ուղղված Իր շնչով ու ոգով դառտիարակված Իր սիրասուն սաներին և Իր սիրեցյալ հոտին, Իր ժողովրդին:

Մահը է՛լ ավելի գեղեցկացրեց և անմահացրեց նրան Իր մահվան դադարի մեջ...

1954 թվականի մայիսի 27-ին տեղի ունեցավ երջանկահիշատակ Գեորգ Զ. Կաթողիկոսի հանդիսավոր հուղարկավորությունն ու թաղումը:

Աշխարհի բոլոր ծայրերից հայ ժողովուրդը ուղարկել էր Մայր Աթոռ իր աշխարհիկ և եկեղեցական ներկայացուցիչներին՝ բաժանելու համազգային սուգը և մասնակցելու թաղմանական տիտուր արարողություններին:

Ողջ հայությունը, ամենախորին զգացմունքներով և որդիական երախտագիտությամբ խոնարհվեց Նրա դաժաղի և թարմ հողակույտի առաջ: Հայ ժողովրդի մեծ վիշտը հավասար չափով բաժանում էին նաև Քրիստոնեական ընդհանուր Եկեղեցին, խաղաղությունը սիրող և պաշտպանող բարի կամքի տեր միլիոնավոր մարդիկ:

Եվ այդ օրվանից Ս. Էջմիածնի հողը, աստվածաշնչյան Արարատի հովանու տակ, պահում է իր ծոցում ամենքից սիրված ու պաշտված անզուգական մեծ Հայրապետի, Հայրենիքի անձնվեր զավակի թանկագին աճյունը:

Ամփոփելով երջանկահիշատակ մեծ Հայրապետի անցած կյանքի նշանակալից ուրվագծերը, ավելորդ չէր լինի, եթե մեջ բերենք մեր օրերի ակնառու եկեղեցական դեմքերից մեկի՝ Երուսաղեմի Պատրիարքական տեղապահ գերաշնորհ Տ. Նղիշե արքեպիսկոպոս Տերտերյանի բարձր գնահատականը, որը նա տվել է Վեհափառի անձնավորությանը, դեռևս Նրա կենդանության ժամանակ. «Ամենայն Հայոց Հայրապետը մեր անցյալ և ներկա անվանի և մեծ եկեղեցականներեն է, մին այն բացառիկ դեմքերեն, որ մեր վերջին հարյուրամյակի ընթացքին մատնեցող վրա միայն կրնան համրվիլ: Իմաստուն, գիտուն, և ժամանակն ու ճշմարտությունը իրարու հետ հաշտեցնել կրցող պատմական դեմք մըն է Վեհափառը»:

Հայրենասեր ու մեծագործ Հայրապետի՝ Գեորգ Զ.ի անմահ հիշատակը միշտ վառ կմնա հայ հավատացյալ և երախտագետ ժողովրդի սրտում:

